

Populaariksi piirretty politiikka:

Itse valtiat ja poliittinen huumori

MARJO KOLEHMAINEN

ABSTRACT

Delimited politics
– *Itse valtiat* and
political humour

In this article I examine the results of “entertainmentalisation” of politics in contemporary Finnish media. The aims of this article are on one hand to consider the political humour in the increasingly popularizing Finnish political publicity and, on the other, to enhance understanding of the cultural aspects of politics. My research material consists of the popular animation series *Itse valtiat*, in which politics and politicians are discussed by the means of humour. The series is generally classified as a satire, but also subspecies of humour such as irony and parody are circulated in the series. My research questions are: 1) How are politics signified in the political satire *Itse valtiat*? and 2) What kind of relations to politics are engineered in my research material? The starting point of the article is popular publicity as a fundamental social practice. The role of popular culture is significant in both defining politics and the relationship between citizens and politics as well as the conceptions of politics in television programmes in our mediated society.

Koomikko Jeremy Hardy on kutsunut komediaa ”politiikan tulevaisuudeksi” (Wagg 2002, 327). Ensi kuulemalta ehkäpä absurdiltakin vaikuttavaan lausahdukseen kätkeytyy tarkkanäköinen huomio kulttuurisesta murroksesta. Poliitikasta käydään keskusteluja entistä enemmän humoristissa televisio-ohjelmissa asiaohjelmien ja uutisten ohella (Jones 2005, 4), ja viihteelliset ohjelmat vetoavatkin suurempiin yleisöihin kuin uutislähetykset (Croteau & Hoynes 2000, 249–250). Etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana populaarikulttuuri ja politiikka ovat kietoutuneet yhteen perustavanlaatuisesti kuvaillulla tavalla (Jones 2005, 5, 11): Viihteen ja politiikan toisiinsa sulautumisessa on tapahtunut läpimurto poliittisen televisiotuotannon saralla. Poliitiikan viihteellistymistä ilmiönä pidetäänkin yleisesti ajankohtaisten poliittisten prosessien erotamattomana osana, joskin olisi osuvampaa puhua poliittisen *julkisuuden* viihteellistymisestä.

Edellä mainittua kehityssuuntausta kotimaisessa kontekstissa havainnollistaa hyvin animaatio-sarja

Itse valtiat. *Itse valtiat* luokitellaan poliittiseksi satiiriksi, joskin sarjassa kierrätetään myös muita huumorin alalajeja kuten parodiaa ja ironiaa. Sarjan alkamisajankohta (2001) kulkee käsi kädessä politiikan viihteellistymistä koskevan murroksen kanssa. Mediotuneessa yhteiskunnassamme käsityksemme politiikasta perustuvat yhä enemmän ja enemmän televisio-ohjelmiin (Karvonen 2004), ja *Itse valtiata* voikin tarkastella poliittisena hyper-todellisuutena – sarja voi tuntua tutummalta ja siten todellisemmalla kuin aktuaaliset poliittiset toimijat ja tapahtumat: katsojat eivät erottele kansalaisuuden käytäntöjään ”informaatioon” tuolla ja ”viihteeseen” täällä (ks. Jones 2005, 31). Siispä *Itse valtiatkin* voi käydä poliittisten tapahtumien informaatiolähteestä (Palokangas 2003, 16).

Poliitiikan ja viihteen yhdistämistä on kritisoitu ankarasti, joskaan suoranaista tutkimuksellista näyttöä viihteen haitallisuudesta demokratialle ei juuri ole. Poliitiikkaa käsitteleviä viihteellisiä ohjelmia on kuitenkin moitittu ”makeisten” tarjoami-

sesta yleisölle ”vihannesten” eli poliittisten asiaohjelmien sijaan, ja kritiikot ovat olleet taipuvaisia uskomaan ohjelmien sisältämän huumorin trivialisoivan poliittista puhetta. (Jones 2005) Poliittinen huumori ei kuitenkaan ole uusi ilmiö, vaikkakin se on noussut kulttuurissamme näkyväksi julkisuuden muutosten myötä. Poliittisen huumorin tarkasteleminen onkin hedelmällistä suhteessa juuri julkisuuteen. Esimerkiksi edellä kuvaillusta kritiikistä huolimatta populaarikulttuurin tutkimuksessa huumoria pidetään usein poliittisen kritiikin välineenä (ks. Mykkänen 2005).

Viime aikoina politiikan tutkimus on saanut osakseen moitteita kulttuurisen ulottuvuuden laiminlyönnistä (ks. esim. Corner & Pels 2003, 3; Jones 2005, x–xi). Poliitiikka mielletään helposti omaksi valtakunnakseen, jonka rajat määrittävät erityistiedon ja erityisinstituutioiden ehdoilla. Tähän rationaaliseen politiikkaan kytkeytyvä ideaali ja sen mukainen poliittinen toiminta vastaavat kuitenkin vain harvoin jokapäiväisen elämämme poliittisia kokemuksia. (Rättilä 1999, 50, 55–56, 59) Kulttuurisilla symboleilla ja mediarepresentaatioilla on merkittävä osa poliittisissa merkityksenannoissa. Tämän artikkelin lähtökohtana onkin populaarikulttuuri keskeisenä sosiaalisena käytäntönämme (ks. Jones 2005, 30). Keskeisyydestään huolimatta populaarijulkisuutta¹ on toistaiseksi tutkittu varsin niukasti (Koivunen & Lehtonen 2005, 22).

Populaarikulttuurilla on kuitenkin sekä kasvava merkitys politiikan määrittämisessä että tärkeä rooli kansalaisten ja politiikan suhteen muotoilemisessa. Täten populaarikulttuurilla on merkittävä osa esimerkiksi kansalaisten sitoutumisessa demokraattiseen hallintoon, eikä sitä pitäisi väheksyä tai jättää huomioitta (ks. esim. Jones 2005, 13). Demokratian kannalta on tietysti ongelmallista, mikäli kansalaisten sitouttamiseen tarvitaan populaarikulttuuria; ja tätä piirrettä voidaan toki jo itsessään pitää todisteena demokratiaan kohdistuneesta negatiivisesta vaikutuksesta. Joka tapauksessa populaarikulttuurin tunteminen voi olla eduksi politiikan ymmärtämisessä. Esimerkiksi John Street esit-

tää, että perinteisen politiikan voi ymmärtää populaarikulttuurin muodoksi sen ollessa riippuvainen tyylistä ja performanssista; ja siksi kulttuurintutkimuksellisia metodeja ja tutkimuskohteita tulisi levittää myös perinteisen politiikan tutkimiseen. (Street 2003, 96)

Paneudun tässä artikkelissa poliittisen julkisuuden viihteellistymisen hedelmiin kotimaisessa mediakuvaustossa. Artikkelin tavoitteena on tarkastella poliittista huumoria suomalaisessa viihteellistyvässä poliittisessa julkisuudessa ja lisätä ymmärrystä politiikan kulttuurisista aspekteista. Aineistoni koostuu suositusta animaatiosarjasta *Itse valtiaat* ja painottuu kuluvaan vuoden 2006 aikana esitettyihin jaksoihin. Aineistoesimerkkini ovat peräisin jaksosta ”Viimeinen sanasota”, joka esitettiin 14.1. 2006. Jaksossa presidenttiehdokkaat valmistautuvat kilpailemaan keskenään rap-musiikin saralla ja lopussa ottavat toisistaan mittaa verbaalisin keinoin. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Miten politiikka merkityksellistyy poliittisessa satiirissa *Itse valtiaat*? sekä 2) Minkälaista poliittikasuhdetta aineistossani rakennetaan?

Artikkeli etenee seuraavasti: Käsittelem aluksi poliittisen huumorin historiaa ja suhdetta julkisuuteen. Sitten erittelen huumorin tutkimusta ja huumorin alajien suhdetta politiikkaan. Tämän jälkeen esittelen aineistoni. Analyysiosiossa pohdin aineistoni välittämää kuvaa politiikasta. Huumori on artikkelin niin sanottu punainen lanka, joka kulkee läpi niin teoria- kuin analyysiosionkin. Huumorin pureutuminen on välttämätöntä, jotta saan vastattua tutkimuskysymyksiini – onhan *Itse valtiaissa* kyse nimenomaan poliittisesta huumorista. Lopuksi kokoan keskeisimmät tutkimustulokset yhteen. Viittaaan aktuaalisiin poliitikkoihin heidän koko nimillään; fiktiivisistä henkilöhahmoista käytän aineistoani mukaillen etu- tai lempinimiä².

Keskeisimpiä lähteitäni ovat Jeffrey P. Jonesin kirjoittama teos *Entertaining Politics – New Political Television and Civic Culture* (2005), jossa Jones tarkastelee politiikan ja viihteen yhteenkietoutumaa nimenomaan televisiossa sekä Fredric Jame-

¹ Käytän tässä käsitteitä populaarikulttuuri ja populaarijulkisuus rinnakkain. Molemmat viittaavat laajasti suosittuun eli populaariin. Termin valinnassa mukailen lähdekirjallisuuttani, eli jos lähdekirjallisuudessani on puhuttu populaarikulttuurista, käytän termiä populaarikulttuuri; ja jos lähteessäni puhutaan populaarijulkisuudesta teen samoin.

² *Itse valtiaissa* henkilöhahmoista käytetään vain etu- tai lempinimiä. Muutaman viimeisen vuosikymmenen varrella julkisuuden henkilöitä on alettu kohdella entistä epäkunnioittavammin mediassa, mihin liittyy myös poliitikkoihin viittaaminen pelkkiä etunimiä käyttäen (Wagg 2002, 324). Etu- ja lempinimien käyttö luo omalta osaltaan tuttavallisuuden illuusiota – viittaahan jo sarjan nimi poliitikkoihin ”sellaisina kuin he oikeasti ovat”.

sonin *Postmodernism, Or, The Cultural Logic of Late Capitalism* (1991). Siinä missä Jones tarkastelee huumorin alalajeja kansantajuksena poliittisen puheen ja kritiikin muotona, Jameson asettaa teoksessaan poleemisen parodian olemassaolon postmodernilla aikakaudella kyseenalaiseksi ja esittää sisällöttömän, tyylejä loputtomasti jäljittelevän pastissin korvanneen perinteisen poleemisen parodian. Artikkelini on kytköksissä tekeillä olevaan väitöskirjaani poliittisesta huumorista suomalaisessa mediajulkisuudessa³.

Poliittisen huumorin juuret

Itse valtiat voi nähdä jatkumona poliittisten pilakuvien traditiolle. Pilapiirroskulttuuri kehittyi samanaikaisesti demokratian alun kanssa Iso-Britanniassa. 1700-luvun poliitikot palkkasivat suosittuja pilapiirtäjiä pilkkaamaan vastustajiaan, ja väkijoukot tungeksivat kirjapainojen ikkunoiden ulkopuolella nähdäkseen tuoreimmat poliittiset pilapiirroset. (Billig 2005, 208–209) Poliitikkoja koskevalla pilkalla on hedelmällinen kasvualusta nykyisessä kulttuurissa, jossa politiikka on varsin henkilöitynyttä. Huumorin ja politiikan yhteiset juuret ulottuvat kuitenkin huomattavasti 1700-lukua pitemmälle. Jo Aristoteles huomautti aikoinaan naurun erottavan ihmisen muista lajeista (Palmer 1994, 1, 57). Aristoteles myös jalosti ironian retoriseksi keinoksi. Muut antiikin filosofit jatkoivat ironian määrittelyä. Ciceron ja Quintilianuksen klassinen määrittelmä ironiasta ”yhden sanomisena ja toisen tarkoittamisena” oli vallalla 15 vuosisataa. Antiikin filosofien on myös esitetty ymmärtäneen poliittinen yhtenäisyys pohjimmitaan ironisena. (Seery 1990, 11, 164). Ironiaa yleisenä elämänsänteenä nimitetäänkin Sokrateen mukaan sokraattiseksi ironiaksi (Korthals Altes 2005, 262). ”Viimeinen sanasota” tukee omalta osaltaan kuvaa retoriikan tärkeydestä politiikassa, sillä jaksossa ehdokkaat kilpailevat nimenomaan rapin keinoin.

Nykyisin poliittinen huumori kukoistaa erityisesti populaarijulkisuudessa (ks. esim. Billig 2005). Toisin kuin usein ajatellaan, politiikassa on kuitenkin aina ollut viihteellisiä elementtejä ja toisaalta myös populaarikulttuuri on ammentanut elementtejä politiikan kentältä. Poliitiikkaa on oman-

laistaan draamaa ja siten sidottu myös viihteelliseen funktioon. Etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana politiikasta on tullut erottamaton osa viihdeohjelmia. Useat politiikan tutkijat kritisoivat politiikan ja viihteen yhdistämistä, mutta suoranaista tutkimuksellista näyttöä viihteen haitallisuudesta demokratialle ei toistaiseksi juuri ole. (Jones 2005, 7–8) Kulttuurimme medioitumisen myötä joukko- viestinnän vaikutus politiikkaan on kuitenkin herättänyt huolta (ks. esim. Simons 2003, 171). Toisaalta esimerkiksi televisiota on syytetty negatiivisesta vaikutuksesta politiikkaan miltei television alkuaajoista saakka (Jones 2005, 15), joten politiikkaa käsitteleviä viihdeohjelmia koskeva arvostelu voidaan paikantaa osaksi televisiota koskevaa kritiikkiä. Suosiosta⁴ huolimatta myös *Itse valtiat* on arvosteltu ankarasti. Referentiaalisuus korostuu sarjaa kohtaan esitetystä kritiikistä. Kokoomuksen entinen puoluejohtaja Ville Itälä on esittänyt sarjan turmelleen hänen imagonsa ja siten mahdollisuutensa toimia puoleen johtajana; Kokoomusnuoret ovat vastustaneet *Itse valtioiden* esittämistä vedoten siihen, että sarja esittää erityisesti kokoomuspoliitikot negatiivisessa valossa; ja keskustalaisessa *Suomenmaassa* syytetään sarjaa nimenomaan Keskustan mustamaalaamisesta⁵.

Ei kuitenkaan sovi unohtaa, että medially on myös todellista kielteistä vaikutusta politiikkaan. Esimerkiksi toimittajien skeptiset tulkinnat poliitikoista tuottavat kuvaa politiikasta ”likaisena pelinä” tai ”teatterina” ja vaikuttavat haitallisesti demokratiaan (Karvonen 1999, 186). Joka tapauksessa demokratian elinvoima on vähentynyt (Jones 2005, 15), ja Suomessa puolueet ovat yksi vähiten arvostetuista instituutioista (Karvonen 1999, 111). Myös ”Viimeinen sanasota” antaa kuvan poliitikasta pikemminkin kilpailuna kuin yhteisten asioiden hoitamisena. Kuvaa politiikasta likaisena pelinä tuotetaan heti jakson alussa, kun Mauri salakuuntelee kokoomuspoliitikkoja eduskunnan kah-

⁴ *Itse valtioiden* katsojaluvuista ja suosion kasvamisesta ks. Palokangas 2003.

⁵ Julkisen palvelun viihteestä gradunsa tehnyt Teemu Palokangas (2003, 62) esittää, että hänen katsomiskokemuksensa perusteella sosiaalidemokraatteja nälvitään vähemmän kuin Kokoomusta, Keskustaa tai Vihreitä. Palokangas arvelee tämän johtuvan siitä, että Sosiaalidemokraattista puoluetta on vaikeampi stereotyyppittää kuin esimerkiksi maaseutuun assosioituvaa Keskustaa. Myös omien katsomiskokemukseni perusteella puolueita vastaan suunnatussa pilkassa on eroja.

³ Kiitän artikkelikäsitelöintöjen kommentoinnista nimeäntä arvioitsijaa sekä Anu Koivusta, Mikko Lehosta ja lisäksi Hanna Rautajokea.

vilan kattoon kiinnittämissään imukupeissa roikuen. Myös presidenttiehdokkaat tavoittelevat kansalaisten suosiota keinoja kaihtamatta: Esimerkiksi koko sanasota saa alkunsa Tarjan pelätessä kannatuksensa vähenemistä, jolloin Paavo ehdottaa Tarjalle räppäriksi alkamista: ”*Ala Tarja räppäriksi. Sillä niitä lähiöiden ääniä saa.*” Jyrki puolestaan lupaa hankkia Saulille ”*parhaan rap-imagon, minkä rahalla saa*”, ja Matti hakee oppia kilpailuun viettämällä yön Itä-Helsingin rap-artistien kanssa.

Huumorin tutkimuksen kompastuskiviä

Suomessa huumoria on tutkittu kohtalaisen niukasti. Huumorin tutkimuksen ongelmia ovat paitsi sen puute tutkimuksen marginaalisuus tieteenalojen sisällä sekä käsitteellinen hajaannus (Sarpavaara 2004, 121). Huumorin alalajit kattavia käsitteitä, kuten ironiaa, parodiaa ja satiiria käytetään usein päällekkäismerkityksissä niin arkikielessä kuin akateemisissa tekstissäkin (ks. esim. Rahtu 2006, 13). Alalajeista satiiri mielletään poliittisimmaksi sen yhteiskunnallisen assosiaation vuoksi: satiiria pidetään tunteisiin vetoavana yhteiskunnan ja politiikan kritiikkinä (Wagg 2002, 328, 332). Yleisesti *Itse valtiat* luokitellaan satiiriksi, sillä sarjassa politiikka toimii huumorin lähteenä. Esimerkiksi Stephen Wagg kirjoittaa satiirin paljastavan politiikan esityksellisen luonteen. Tosin Wagg myös toteaa, ettei satiirilla ole pääsyä esityksen taakse (emt., 331). Juri Mykkänen luokittelee satiirin ohella myös parodian poliittisen karnevalismin tyyliksi (Mykkänen 2004, 91). Yleismääritelmät parodiasta määrittelevät parodian vakavan tai ylevän aiheen jäljittelyksi, jonka tarkoituksena on saattaa se naurettavaan valoon (Rossi 2003, 135). Simon Dentithin mukaan parodia määritellään kulttuuriseksi käytännöiksi, jotka imitoivat poleemisesti toisia kulttuurisia käytäntöjä: Parodiassa operoidaan tunnistettavien maneerien tai tyyllillisten piirteiden kautta saattamalla ne näkyviksi koomisessa valossa (Dentith 2000, 9, 32). *Itse valtiassa* parodiaa käytetään etenkin karikatyyristen henkilöhahmojen tuottamisessa.

Toisaalta historiallisesta näkökulmasta nimenomaan ironian juuret ulottuvat antiikin poliittiseen ajatteluun (Seery 1990, 10); ja satiirin ja parodian nähdäänkin usein olevan riippuvaisuussuhteessa ironiaan. Esimerkiksi Wayne C. Booth toteaa parodian täyttävän ironian määritelmän siinä mielessä,

että myös parodiassa pintapuolinen merkitys on hylättävä ja korvattava rekonstruomalla toinen, ”ylevämpi” merkitys (Booth 1974, 72–73). Klasisten ironian määritelmien mukaan ironia on sitä, kun sanotaan yhtä, mutta tarkoitetaan päinvastaista (Booth 1974, 34; Hutcheon 1994, 18). Kuitenkaan esimerkiksi Toini Rahdun tämä määritelmä ei päde huomattavaan osaan ironisesta kielenkäytöstä (Rahtu 2006, 37). Nykymääritelmässä korostuukin ironian monimerkityksisyys ja monitulkintaisuus (ks. esim. emt., 12, 14, 35); toisaalta esimerkiksi Linda Hutcheon (1994) korostaa ironian kriittisyyttä ja Rahtu kuvailee ironiaa ”kielteisyydeksi, joka esitetään tavalla tai toisella kätkeytyksi” (Rahtu 2006, 215). Hutcheonin mukaan ironialla on aina ”kriittinen teränsä”⁶ ja tämän terän olemassaolo on ehdoton edellytys ironialle. Ironialla on samalla aina kohteensa, johon kriittisen terän nirhaisuus on suunnattu. Ironiasta ja parodiasta onkin puhuttava rinnakkain, sillä ironia on välttämätön edellytys parodian olemassaololle antaen parodialle sen kriittisen ulottuvuuden. (Hutcheon 1994, 4, 15, 18, 105)

Toisaalta Fredric Jameson esittää, ettei perinteistä poleemista parodiaa enää lainkaan ole. Jamesonin mukaan parodian ja siihen kietoutuvan kriittisyyden on postmodernilla aikakaudella korvannut sisällötön pastissi, jota luonnehtii syvyyden puute ja loputon tyylien jäljittely. Jameson sisällyttääkin pastissin määritelmään neutraaliuden (Jameson 1991, 16–17): Toisin kuin parodia, pastissi ei sisällä pilkkaavia tai arvioivia uudelleenkontekstualisoinnin muotoja (Herman & Manfred & Ryan 2005, 419). Edellä mainitut pastissin määritelmät sopivat täten varsin huonosti yhteen poliittisten aspektien kanssa.⁷ Myös nykyiselle parodian tutki-

⁶ Olen kääntänyt Hutcheonin käyttämän ilmaisun *critical edge* kriittiseksi teräksi. Sanan ’edge’ voi suomentaa monin tavoin terän lisäksi esimerkiksi särämäksi, reunaksi tai syrjäksi. Haluan kuitenkin käyttää nimitystä ’terä’, koska jo Booth käyttää ironiaklassikossaan *A Rhetoric of Irony* taistelukurveen metaforaa (Booth 1974, 73). Lisäksi Booth puhuu useaan otteeseen ironian uhreista (emt., 105, 123). Sana ’uhri’ assosioituu kiusantekoon, eivätkä sellaiset käännökset kuten ”särämä” tai ”reuna” tee oikeutta tälle kaiku-pohjalle (Kolehmainen 2004, 39).

⁷ Kuriositeettina mainittakoon, että esimerkiksi verkkosanakirja Wikipediassa kielletään täysin poliittisen parodian mahdollisuus todeten satiirin päätarkoituksena olevan, toisin kuin parodian, koomisen sijaan pikemminkin poliittinen, sosiaalinen tai moraalinen. Wikipedian määritelmä parodiasta muistuttaakin erehdyttävästi Jamesonin näkemystä sisällöttömästä pastissista.

mukselle perustan keskiaikaisesta karnevalismista ja renessanssin naurusta kirjoittamalla luonut Mihail Bahtin suomeksi modernin aikakauden parodioita funktioiltaan kapeiksi ja hedelmättömiksi ja varoittaa rinnastamasta nykyistä parodiaa keskiaikaiseen tai antiikin parodiaan (Bahtin 1987, 71).

Huumorin aaltoliike julkisuudessa

Fredric Jamesonin näkemyksen vastaisesti esimerkiksi Simon Dentithin mukaan ironian tai parodian olemassaolo ei edellytä kriittisen terän olemassaoloa (Dentith 2000, 17–18, 37, 156). Myös John Docker kritisoi sekä Hutcheonia että Jamesonia väitteiden perustamisesta hierarkkiselle korkea- ja matalakulttuurin vastakkainasettelulle (emt., 158). Dockerin mukaan parodian juuret ovat populaarikulttuurissa – ja vaikka jo keskiajan Euroopan kansankulttuuri oli karnevalististen käytänteiden kyllästämä, olemme vasta postmodernin myötä alkaneet nähdä parodiaa muuallakin kuin korkeakulttuurissa (emt., 157–158; Docker 1995, xviii, 180, 185, 275). Esimerkiksi keskustelu satiirin terän tylsymisestä Iso-Britanniassa alkoi satiirin tunkeututtua populaarijulkisuuden alueelle perinteisen kirjallisuuden kaanonin ohella ja mukailee siten julkisuuden muutoksia (ks. Wagg 2002, 323–324).

Populaarikulttuurin tutkimuksessa huumoria pidetäänkin usein poliittisen kritiikin välineenä (ks. esim. Jones 2005, 12; Mykkänen 2005, 90) – joskin on muistettava, ettei populaarikulttuurin kumouksellisuutta tule yliarvioida tai idealisoida (Denning 2004, 161). Toisaalta lähdekirjallisuuteni antaa viitteitä siitä, että poliittinen huumori tekee invaasioita julkisuuteen aaltoliikkeen lailla. Suomalaisessa julkisuudessa kriittisen huumorin määrä on vaihdellut eri ajanjaksoina (Mykkänen 2005, 92). Lähdekirjallisuudessani onkin mainintoja poliittisen huumorin keskittymistä julkisuudessa. Esimerkiksi Ranskassa poliittinen huumori kukoisti myöhäiskeskiajan teatterissa (Palmer 1994, 48); 1700-luvun Englannissa useat kirjailijat kirjoittivat satiireja (Seery 1990, 164); 1800-luvulla etenkin Saksassa termin ironia käyttö levisi niin tapahtumiin ja näytelmiin kuin kohtaloonkin (emt.); Suomessa pilalehdistö kukoisti 1900-luvun alussa ja 1950-luvulla huumorin keinoin kritisoitiin poliittisia vastustajia (Mykkänen 2005, 92). Stephen Wagg (2002) mainitsee 1930-luvun berliiniläisen poliittisen kabareen; Iso-Britanniassa satiiribuumi

koettiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa ja nyt koomisuus tekee interventiotaan julkisuuteen. Waggin mukaan populaarikulttuurissa artikuloituva hedonistinen asenne politiikkaa kohtaan on juuri brittisatiirin peruja, ja siihen sisältyy niin julkisen elämän kokeminen absurdiksi kuin kansalaisuuden mieltäminen silkaksi optioksi. Kansainvälisten suhteiden keskiöön poliittinen huumori nousi viimeksi tanskalaisen *Jyllands Postenin* julkaistua joukon Muhammed-pilapiirroksia syksyllä 2005.

Michael Billig (2005, 209) puhuu retorista naurusta, johon yhdelläkään ideologialla ei ole yksinoikeutta. Esimerkiksi ironian onkin sanottu olevan transideologista, eli ironian kautta voidaan ilmentää monenlaisia ideologioita (ks. esim. Hutcheon 1994; Rahtu 2006, 216; myös Billig 2005, 209). Jaan Billigin näkemyksen huumorista retorisenä välineenä. Huumorin kriittistä potentiaalia tuleekin mielestäni tarkastella suhteessa sen konteksteihin ja käyttötarkoituksiin. Julkisuuden muutokset on otettava huomioon otettaessa kantaa ja keskusteltaessa huumorin ”kriittisestä terästä”. Poliittista huumoria voi tarkastella paitsi julkisuuteen tunkeutumisen ja vetäytymisen aaltoliikkeen kannalta, myös julkisuuden sisällä tapahtuvien poliittisten muutosten kautta. Perinteisesti huumorintajuttomaksi mielletty oikeisto on saanut jalansijaa huumorin tuottamisessa (Billig 2005, 214), mikä tietysti näkyy julkisuudessa. Tämä murros voi olla yksi syy huumorin poleemisen potentiaalin kyseenalaistamiselle: Huumorin yleisyydestä huolimatta se voi olla funktioiltaan hyvinkin konservatiivista. ”Kriittisen terän” voikin suunnata moniin erilaisiin asioihin. Onkin syytä kysyä, tulisiko johdopäätöksiä terän iskujen osuvuudesta tai uppoamisesta kohteeseensa vetää vasta tämän suunnan hahmottamisen jälkeen.

Ideologisuus ja huumori

Itse valtiat voidaan luokitella poliittiseksi huumoriksi, sillä se kiinnittyy aktuaalisen politiikkaan esimerkiksi henkilöhahmojen, tapahtumapaikkojen ja juoniensa kautta. Erotan poliittisen huumorin huumorin poliittisuudesta, jolla viitataan huumorin politisoiviin, kumouksellisiin ja emansipatorisiin mahdollisuuksiin. Esimerkiksi John Evan Seery (1990, 345–346) muistuttaa ironian sisältävän potentiaalia valintoihin kehottamisen ja poliittiseen toimintaan rohkaisemisen kannalta. Kuitenkaan

huumoria ei voi yhdistää poliittiseen edistyskellisyteen sen enempää kuin taantumuksellisuuteenkaan (ks. esim. Cammaerts 2005). Tästä huolimatta humoristinen retoriikka on parhaimmillaan tehokas ”ideologinen kutsuhuuto” (kutsuhuudosta ks. Althusser 1984) haluttaessa vaikuttaa esimerkiksi yleisön kulutustottumuksiin tai poliittiseen toimintaan. Esimerkkinä käytännön ideologisesta kutsuhuudosta käyvät vaikkapa koomikkojen käyttäminen keulahahmoina kampanjoissa, joiden tarkoituksena on nuorten äänestysaktiivisuuden lisääminen (ks. Wagg 2002, 324) tai itsereflektiivinen poliittinen mainoshuumori, jota pidetään aseistariisuvana tekniikkana poliittisessa argumentaatiossa ja jonka on esitetty lisäävän ehdokkaasta tehtyjä myönteisiä arvioita (Mykkänen 2005, 90, 95). *Itse valtiaissa* poliittiseen aktiivisuuteen ei kuitenkaan eksplisiittisesti kehoiteta.

Koomisen tunkeutuminen julkisuuteen liittyy kulttuurin kaupallistumiseen. Esimerkiksi vaalimainontaa tutkinut Juri Mykkänen kirjoittaa, että kaupallisesta julkisuudesta tuttu humoristinen itse-reflektio on pesiytynyt myös poliittiseen julkisuuteen (Mykkänen 2005, 98). Myös *Itse valtioiden* syntyä on edesauttanut Yleisradion ja MTV3:n välinen kilpailu katsojista (Palokangas 2003, 9). ”Huumoriteollisuutta” käsittelevä Michael Billig toteaa, ettei nykykulttuuria voi ymmärtää ymmärtämättä miten ja miksi valtavia taloudellisia resursseja käytetään nauruun (Billig 2005, 4–5). Huumori onkin parhaimmillaan tehokas kilpailuvaltti ja ironia ja parodia monimerkityksisyytensä ansiosta välineitä, joiden avulla voi tavoittaa laajan kohdeyleisön. Huumorin keinoin voi myös tuottaa kohdeyleisön rakentamalla tehokkaasti eroa suhteessa muihin ryhmiin. Ironia on pois sulkemisen ja sisällyttämisen väline (Booth 1983, 304) ja siten yksi keino meihin ja muihin jakamiseen (ks. myös Palmer 1994, 61–62). Linda Hutcheonin mukaan ironialla on aina kaksi yleisöä: ne, jotka ”ymmärtävät” ironian, ja ne, jotka eivät (Hutcheon 1994, 54). Toisaalta on myös yleisöjä, jotka ”ymmärtävät” ironian, mutta ei jaa näkemystä sen osuvuudesta (Kolehmainen 2004, 45).

Koomisen suosio kytkeytyykin huumorin aikaansaamaan mielihyvään: Huumorin valttikortti on sen aiheuttama henkilökohtainen mielihyvän kokemus. Mielihyvän syntymekanismija on selitetty muun muassa ”yhteistyön mielihyvällä”: Wayne C. Boothin mukaan ironian tulkitsemiseen kytkeytyy mielihyvän kokemus: Tehdäkseen mie-

lekkään tulkinnan lukijan on oltava valppaana seurattessaan tarinan etenemistä ts. osatakseen poimia tekstiin upotetut ironiset merkitykset. Tämä vireyden odotus myös imartele lukijaa, ja ironian ymmärtänyt lukija voi olla ylpeä omasta tietämyksestään (Booth 1983, 302, 304). Parodian nautinnollisuus puolestaan perustuu pitkälti siihen, että ymmärrämme parodian yhdenmukaisuuden alkuperäisen imitaation kohteensa kanssa ja että tunnistamme ne hienovaraiset sivallukset, joilla alkuperäistä kohdetta suomitaan. (Booth 1974, 72–73) *Itse valtioiden* kohdalla sivallusten ja monimerkityksisyyden tunnistaminen on tehty helpoksi. Esimerkiksi ”Viimeisessä sanasodassa” Matti esiintyy nimellä ”*Keskustan 50 senttiä*”. Lempinimeä selitetään katsojille jopa kahteen kertaan: Toisaalta sen sanotaan viittaavan Maurin ja Matin väliseen pituuseroon, toisaalta Saulin imagon arvoon. Lisäksi nimessä on helposti tunnistettavissa oleva intertekstuaalinen viittaus populaarikulttuurin alueelle, sillä 50 Cent on erittäin tunnettu, kansainvälisesti menestynyt rap-artisti.

Jeffrey P. Jones (2005, 120) korostaakin poliittisen huumorin affektiivista roolia todeten, ettei poliittinen huumori kysy panostamisesta puolueisiin tai ideologioihin. Stephen Wagg (2002) korostaa satiirin tunteisiin vetoavaa puolta. Billig tekee eron pilkan ja kapinoinnin välille muistuttaen, ettei kapinallisella huumorilla välttämättä ole kapinallisia seurauksia, eikä kapinoinnin tunne ja nautinto sosiaalisia sääntöjä rikkovasta huumorista joka rikkoo sosiaalisia sääntöjä välttämättä rinnastu kapinoinnin politiikkaan (Billig 2005, 209, 213). ”Viimeisessä sanasodassa” pilkataan Sauli Niinistöä ja tämän vaalikampanjaa ”Työväen presidentti” Tarjan suulla esimerkiksi seuraavasti: ”*Kun sen päivän näkee / et Sauli on työväkeä / ja saa leivän tehtaasta / niin mä lupaan muuttaa maasta*”. Esimerkissä simuloidaan sosiaalisia sääntöjä rikkovaa huumoria laittamalla hyvin suorasukaisia sanoja istuvan presidentin suuhun.

Itse valtiaat: legitimoitu satiiri

Suomalainen animaatiisarja *Itse valtiaat* on ilmestynyt keväästä 2001 alkaen ja se voidaan luokitella julkisen palvelun viihteeksi tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi yhteiskunnalliseksi viihdeohjelmaksi (ks. Palokangas 2003, 9, 101). Sarjaa tuottaa kotimainen tuotantoyhtiö Filmiteollisuus Oy ja sen esitysaika ajoittuu lauantai-iltaan, jossa se edeltää *Uutis-*

vuotoa. Lauantai-ilta onkin perinteinen ohjelma- paikka poliittiselle komedialle suomalaisessa televisiossa – erityisesti esityskanava YLE1:llä. Sarja onkin perinyt ohjelmapaikkansa *Italypsyltä* (1993–2001), joka niin ikään oli politiikkaa käsittelevän viihdeohjelma. Myös *Italypsyn* imitaattorit jatkoivat työtään *Itse valtiaissa* (emt., 7). Uusinnat ajoittuvat lauantailla, joskin aamupäivään ”vakavan” poliittisen keskusteluohjelman *Lauantaiseuran* ja uutisen väliin. Suomalaisen mediajulkisuuden kontekstissa julkisen palvelun kanava YLE1 profiloituu kansallisen, taloudellisen, tieteellisen ja korkeakulttuurisen eliitin julkisuudeksi (Koivunen & Lehtonen 2005). Täten *Itse valtiaat* on ”legitimoitu” satiiri, joka assosioituu kanava-profiiliin mukaisesti ”hyvään makuun” ja poliittiseen dokumentarismiin.

Itse valtioiden fiktiivinen tapahtumapaikka on yksi tunnetuimmista suomalaisen institutionaalisen vallan visuaalisista symboleista, eduskuntatalo. Sarjan henkilöahmot ovat lähes poikkeuksetta suomalaisen poliittisen kentän ”sisäpiiriläisiä”, kuten ministereitä tai puoluejohtajia. Luonnollisesti tasavallan presidentti Tarja Halosella on sarjassa suuri rooli. Myös edeltäjänsä Martti Ahtisaari ja Mauno Koivisto esiintyvät säännöllisesti sarjassa. Jaksojen juonet kiinnittyvät aktuaaliseen politiikkaan ja niiden kronologinen järjestys noudattelee poliittista agenda. Esimerkiksi alkuvuodesta 2006 presidentinvaalit toistui sarjassa teimana, kun taas loppuvuodesta sarjassa on siirrytty käsittelemään lähestyviä kevään 2007 eduskuntavaaleja. Sarja asettuu referentiaaliseen suhteeseen poliittisen toiminnan ja poliittisten tapahtumien kanssa, ja sen kohdalla huumorin kautta tehdään ymmärrettäväksi ja kommentoidaan eksplisiittisesti aktuaalista politiikkaa ja aktuaalisia politiikkoja. Esimerkiksi ”Viimeisen sanasodan” teema juontuneen presidentti Tarja Halosen tukijoukkojen vaalien alla tekemästä rap-videosta.

Intertekstuaalisuus eli muihin teksteihin tai kulttuurisiin käytäntöihin viittaaminen on olennainen osa parodiaa ja satiiria. *Itse valtioiden* kohdalla viittauksia tehdään esimerkiksi populaarikulttuuriin teksteihin tai genreihin, mutta myös poliittiseen päätöksentekoon ja lainsäädäntöön. *Itse valtiaissa* käytetään jatkuvasti elementtejä useista eri lajityypeistä science fictionista musikaaliin poliittisen huumorin lisäksi. Yksi tapa ”kaivertaa” kohdeyleisö yksittäiseen tekstiin on intertekstuaalisten viittausten käyttö (Tulloch 1999, 159). Populaari-

kulttuuri on keskeinen viittauskohde *Itse valtiaissa*. Esimerkiksi näytejaksossani viitataan useisiin rap-artisteihin (Pikku-Gee, 50 Cent, Iso-H). Lisäksi ”Viimeisessä sanasodassa” simuloidaan televisiokulttuuriin kuuluvaa sensuurikäytäntöä: Kirosanat tms. korvataan piippauksella. Tämä rakentaa katsojasuhdetta, jossa katsoja voi nauttia näkemästään ilman politiikkaa koskevaa erityistietoa.

Karikatyyrien kyllästävät

Jo sarjan nimi *Itse valtiaat* on humoristisen monimerkityksinen: toisaalta se viittaa poliitikkojen esittämiseen sellaisina kuin he ”oikeasti” ovat; toisaalta yhteen kirjoitettuna se viittaa despotismiin ja vallan keskittymiseen. Sanaleikki kutsuu katsojiaan ironiseen katsojaposition ja ohjaa humoristisen lajityypin tunnistamisessa. Poliitiikan on sanottu henkilöityneen (ks. esim. Isotalus 1998) ja myös *Itse valtiaat* myötäilee tätä kehityssuuntausta nimeänsä myöten⁸. Henkilöllistäminen on yksi tapa yrittää ymmärtää vaikeita asioita (Karvonen 1999, 136) ja sarjan keskiössä olevat humoristiset karikatyyrit tarjoavatkin katsojilleen helposti ymmärrettävän näkökulman politiikkaan. Esimerkiksi ”Viimeisessä sanasodassa” esiintyvä oikeisto-vasemmisto -erottelu tuottaa poliittista kahtiajakoa häivyttäen puoluepoliittisten erojen nyanseja. Ville innostaa rap-kilpailun yleisöä ”vasen, vasen, vasen kaks kolme” -huudoilla, kun Ben astuu lavalle ja korjaa Villeä: ”No ei todellakaan mikään vasen, vaan oikea, ja vieläpä oikee mies”. Tämän jälkeen Sauli räppääkin olevansa ”oikee mies” (presidentiksi).

Toisaalta *Itse valtiaihin* on sisällytetty ainoastaan tunnettuja poliitikkoja; toisaalta nimikkohahmojen sisällyttämistä voi pitää suosionosoituksena, joka vahvistaa kyseessä olevien poliitikkojen statusta. Esimerkiksi kaikki viimeisten eduskuntavaalien 2003 aikoihin *Itse valtiaissa* esiintyvät poliitikot valittiin uudelleen eduskuntaan mittavien äänimäärien turvin (Palokangas 2003, 81). Jo imitointi itsessään voidaan tulkita kunnianosoitukseksi, sillä

⁸ Samankaltaisesta ilmiöstä brittiläisen satiirin kohdalla kirjoittaa Stephen Wagg, jonka mukaan brittiläinen satiiri käsittelee henkilöitä tapahtumasarjojen sijaan (Wagg 2002, 329). Myös Teemu Palokankaan mukaan julkisen palvelun viihteelle on tyypillistä ns. julkiskulttuuri: toimijat ovat useimmiten julkisuuden henkilöitä ja asioita käsitellään heidän kauttaan (Palokangas 2003, 102). *Itse valtiaissa* näitä julkisuuden henkilöitä ovat tunnetut poliitikot.

se implikoi pilkan kohteen olevan naurunalaiseksi saattamisen arvoinen (Dentith 2000, 18). Imitoinnin kääntöpuolena aineistoesimerkkini marginalisoivat tiettyjä politiikkoja ja puolueita; esimerkiksi Ruotsalaisella kansanpuolueella tai Perussuomalaisilla ei ole sijaa aineistossani. *Itse valtiaat* kontrolloikin omalta osaltaan pääsyä suomalaisen populaarijulkisuuteen. Niiden kautta vain ministerit, puoluejohtajat ja presidentit osallistuvat tuotettuun poliittisen vallan kuvastoon – harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Sarja myös tuottaa ja mukailee poliittista hierarkiaa esimerkiksi kuvaamalla presidentinvaalien 2006 aikaan presidenttiehdokkaita vaikkapa puoluejohtajia enemmän – kuten ”Viimeisen sanasodankin” kohdalla.

Itse politiikoilla ei ole sananvaltaa suhteessa hahmoihinsa. Henkilöhahmot ovat suoraviivaisia karikatyyreja ja stereotypittävät esikuviaan – tosin eriasteisesti. Karikatyyreissä on eroja, sillä osa politiikoista asetetaan naurunalaiseksi liioittelemalla heille tunnusomaisia piirteitä, kun taas osa esitetään melko erilaisiksi kuin he ovat (vrt. Rose 1995, 57). Henkilöhahmojen mukauttaminen ja muuttaminen ovat vallankäytön lävistämiä käytäntöjä. Mukauttamista voi tarkastella läheisyyden, hyväksynnän ja sympatian käytäntönä, mutta muuttaminen on etäisyyden luomisen ja eron teon käytäntö⁹. *Itse valtioiden* henkilöhahmot ovat hyvin karikatyyrisiä luonteenpiirteiltään ja käytökseltään. Parodiaan liittyvää liioittelua ja korostamista viljellään etenkin karikatyyrien tuottamisessa. Esimerkiksi Matti esitetään änkkytäväksi ja äärimmäisen ujoksi, jopa pelokkaaksi poliitikoksi. ”Viimeisessä sanasodassa” hän änkyttää niin puhuessaan (”*jou-jou-jouluna*”) kuin räpätessäänkin (”*panen, panen, panen, mä panen haisemaan*”). Matin ujoutta liioitellaan niin toiminnan tasolla kuin visuaalisestikin. Maurin kertoessa keskustapoliitikoille rap-kilpailusta Matti on piiloutunut nurkkaan heinäpaalien taakse, ja Tanjan ottaessa Mattia Eduskuntatalon portailla kädestä kiinni Matti punastuu.

Väritetty puoluepolitiikka

Pääpaino *Itse valtiaissa* on sisäpolitiikalla. Ulko-

⁹ *Itse valtiaissa* on visuaalisesti eniten muutettu vihreäksi jättiläisperunaksi kuvatun Vihreiden puheenjohtajan Tarja Cronbergin hahmoa. Äänen tasolla liioitellaan huomattavasti esimerkiksi Anneli Jäätteenmäen ja Ville Itälän murteita (Palokangas 2003, 80).

poliittisista teemoina EU ja NATO toistuvat *Itse valtiaissa*, esimerkiksi näytejaksossani Paavo esittää rapin nimeltä ”*EU haisee*”. Henkilöhahmojen repertuaari rakentuu lähes yksinomaan kotimaisista poliitikoista. Entisistä poliitikoista presidentit Mauno Koivisto ja Martti Ahtisaari esiintyvät säännöllisesti *Itse valtiaissa*, myös ”Viimeisessä sanasodassa”. Ulkomaisista poliitikoista Iso-Britannian pääministeri Tony Blair ja Venäjän presidentti Vladimir Putin esiintyvät sarjassa toisinaan. Hahmojen kautta sekä sarja että elokuva kiinnittyvät nykyhetkeen siinäkin mielessä, että henkilöhahmojen enemmistö koostuu nykypoliitikoista¹⁰. Sarjan keskeisimpiä teemoja ovat puolueiden väliset ristiriidat tai keskinäinen kilpailu sekä yksittäisten poliitikkojen edesottamukset. Esimerkiksi näytejaksoni juoni rakentuu vaalikamppailun ympärille: Suosion hiipumisen pelossa Tarja päättää esiintyä rap-artistina. Kokoomuspoliitikot saavat tietää Tarjan aikeista, ja Ben käskee Saulin haastamaan kilpailijansa. Kokoomuslaisia salakuunnellut Mauri kuulee aikeesta ja komentaa Mattia osallistumaan kisaan. Etenkin Ben ja Mauri toimivat puolueidensa ehdokkaiden ”taustapiruina”. *Itse valtiaissa* politiikkaan liitetään vahvasti niin kullisen takainen toiminta kuin harkittu laskelmointikin.

19 rekisteröidystä suomalaisesta puolueesta suurimmat ja suosituimmat on sisällytetty sarjaan. Suomen sosiaalidemokraattista puoluetta, Suomen Keskustaa, Kansallista Kokoomusta, Vasemmistoliittoa, Vihreitä ja Suomen kristillisdemokraattista puoluetta kuvataan säännöllisesti *Itse valtiaissa*, ja niillä on ainakin yksi pysyvä henkilöhahmo sarjassa. ”Viimeisessä sanasodassa” esiintyvät kaikki edellä mainitut puolueet Vasemmistoliittoa lukuun ottamatta. Puoluerajoja korostetaan juonten ohella myös visuaalisin keinoin. Näytejaksossani esimerkiksi Kokoomuksen sininen tunnusväri toistuu paitsi poliitikkojen asusteissa myös hissien seinäväriä Saulin käyttäessä hissiä että myös Eduskunnan kahvilan tuoleissa kokoomuspoliitikkojen kahvihetken aikana. *Itse valtiaissa* puolueiden välistä

¹⁰ Tarkastelemani aikavälin ulkopuolella edesmenneistä poliitikoista Avaruusmusikaalissa ovat Wikipedian mukaan esiintyneet presidentti Urho Kekkonen ja Neuvostoliiton presidentti Leonid Brežnev; lisäksi Kekkonen haamu on kummitellut Maurille yhdessä *Itse valtioiden* jaksossa. Yhdysvaltojen presidentti George W. Bush on myös esiintynyt yhdessä jaksossa (tosin hänen kasvojaan ei nähty) ja hänen ääntään on kuultu kerran Valkoisessa talossa.

yhteistyötä ei juuri nähdä sattumanvaraisia tai tahattomia puoluerajat ylittäviä kohtaamisia lukuun ottamatta – päinvastoin, esimerkiksi ”Viimeisen sanasodan” juoni rakentuu puolueiden välisen kilpailun ja vaalikamppailun ympärille. Poikkeuksen tekee sarjassa esiintyvä eduskunnan naisverkosto. Myös esimerkkijaksoni ainoa puoluerajat ylittävä kohtaaminen tapahtuu kahden naispolitiikon Vihereiden Anni Sinnemäen ja Kristillisdemokraattien Päivi Räsäsen kesken: kuultuaan kilpailusta Anni ryntää kuntosalilla ahertavan Päivin luokse kertomaan ”kolmen suuren puolueen keskinäisestä rap-kilpailusta”. *Itse valtiassa* puolueiden sisäinen kanssakäyminen on korostetun mieskeskeistä Keskuksen ja Kokoomuksen kohdalla. Sarjassa kuvataan toistuvasti joko keskustalaisista tai kokoomuslaisista miespolitiikoista muodostuvia ryhmiä, jotka käyvät esimerkiksi eduskunnan kahvilassa keskenään tai puhuvat politiikasta puoluetoimistossa. ”Viimeisessä sanasodassa” esimerkiksi Kokoomuksen Sauli, Jyrki ja Ben viettävät kahvihetkeä kolmestaan ja rap-kilpailussa kokoomuspolitiikoita esiintyvät Saulin lisäksi Ben ja Ville. Tasavallan presidentti Tarja Halosta lukuun ottamatta keskeiset poliittiset toimijat ovat sarjassa enimmäkseen miehiä, ja siten *Itse valtiat* uusintaa ymmärrystä parlamentaarisesta politiikasta mieskeskeisenä toimintana.

***Itse valtioiden* suhde muuhun viitteelliseen poliittiseen julkisuuteen**

Itse valtioiden teemat tai juonet mukailevat pikeminkin aktuaalista poliittista tilannetta kuin populaarijulkisuuden valokeilaa. Esimerkiksi vaaleja käsitellään sarjassa niin ennen vaaleja, vaalien aikana kuin niiden jälkeenkin. Pääsääntöisesti poliitikkojen yksityiselämää käsitelläänkin *Itse valtiassa* suhteellisen kevyellä kädellä, ja ainoastaan tasavallan presidentin puoliso Pentti Arajärvellä on oma hahmonsarjansa. Kuitenkin esimerkiksi poliitikkojen keskinäiseen romanttiseen kanssakäymiseen tai seksuaaliseen viehätysvoimaan viitataan sarjassa. Tulkitsen tämän heteroseksuaalisen normatiivisuuden tuottamiseksi ja ylläpitämiseksi. ”Viimeisessä sanasodassa” Matti kohtaa Tanjan Eduskuntatalon portailla. Matin kertoessa Tanjalle valmistautumisestaan rap-kilpailuun Tanja siirtyy lähelle Mattia ja aluksi koskettaa tätä, sitten ottaa Mattia kädestä kiinni. Matti punastuu, mutta Tanja pyytää Mattia mukaansa: ”*Tule niin mää tarjoon*

sulle aamupäiväkaffet”. Kohtauksessa viitataan iltapäivälehdistön uutisoimaan Tanjan ja Matin vuosien takaiseen ”yhteiseen yöhön”. Juorulla leikittelään, mutta siihen ei oteta varsinaisesti kantaa.

Myöskään henkilöahmojen repertuaari ei *Itse valtiassa* suoranaisesti korreloi suomalaisen populaarijulkisuuden esiin nostamien poliitikkojen kanssa, joskin sarjaan sisällytetyt poliitikot ovat julkisuudessa tunnettuja. Edellä mainitun kaltaiset ratkaisut profiloivat sekä sarjaa että elokuvaa tuottamalla eroa muun viitteellisen poliittisen julkisuuden ja *Itse valtioiden* välille. On kuitenkin muistettava, ettei rajauksissa aina ole kyse itsetarkoituksellista poliittisista mielenilmauksista. Animaation tekemisen ehdot asettavat omat rajoitteen sa ohjelman tekemiselle. Animoidun henkilöahmon tekeminen lienee sekä hidasta että kallista, joten käytännöllisintä ohjelmatuotannon kannalta on varmastikin käyttää jo olemassa olevia hahmoja¹¹. Huomio ei kuitenkaan estä tarkastelemasta *Itse valtiata* ehdokkaiden sisällyttämisen ja poisulokemisen näkökulmista. Sisällyttäminen ja poisulokeminen tuottavat implikaatioita ehdokkaiden asemasta poliitikassa ja heidän vakavasti otettavuudestaan. Esimerkiksi vuoden 2006 presidentinvaalien kahdeksasta ehdokkaasta *Itse valtiaisiin* sisällytettiin ainoastaan istuva presidentti Tarja Halonen, hänet toiselle kierrokselle haastanut Sauli Niinistö sekä pääministeri Matti Vanhanen. Kyseisten ehdokkaiden nimikkohahmot ottavat mittaa toisistaan myös ”Viimeisessä sanasodassa”.

Huumorin ”poliittinen terä”?

Stephen Wagg on luonnehtinut nykysatiiriä medioituneeksi julkisiin henkilöihin kohdistuvaksi ”liukuhihnapilkaksi” (Wagg 2002, 330). Etenkin *Itse valtiain* kuvaus sopii, sillä koko sarja rakentuu viikoittain toistuvien esitysten pohjalle. Myös juonet ja huumori ovat monessa mielessä ennalta arvattavia. *Itse valtiata* ei voi pitää vakavana yhteiskuntakritiikkinä (Palokangas 2003, 32). Tässä mielessä sarjaa ei voi pitää satiirina termin perinteisessä mielessä, tai ainakin se tulee luokitella institutionalisoiduksi satiiriksi – mihin jo esityskana-

¹¹ Esimerkiksi Wikipedian *Itse valtiat* -sivustolla todetaan, että esikuvansa näköisen animaatiohahmon luominen on työlästä ja siksi useimmat vierailevat hahmot ”joko esiintyvät pelkästään äänellään tai heidän kasvojaan ei näytetä”.

va viittaa. *Itse valtioiden* kotisivuilla sarjan vastaa-va tuottaja mainitsee sarjan ensisijaiseksi tarkoituksena viihdyttämisen. ”Viimeisessä sanasodassa” vitsiä väännetään esimerkiksi presidenttiehdokkaiden vaalisloganeista vaikkapa poliittisten päätösten yhteiskunnallisten vaikutusten sijaan. Kritiikin laimeutta voi tietysti selittää yhteiskunnallisen hyvinvoinnin näkökulmasta, sillä poliittisen huumorin on esitetty olevan elinvoimaisinta tyrannioissa – ei demokratioissa (Billig 2005).

Ironian tutkijat ovat nimenneet useita ironian alalajeja. Esimerkiksi kokonaisen tekstin ollessa ironinen on kyse rakenteellisesta ironiasta, mutta vaikkapa parin sanan mittaista ironista katkelmaa kutsutaan verbaaliseksi ironiaksi (Hutcheon 1994). Samaa rakenteellista erottelua soveltaen *Itse valtiat* voisi luokitella rakenteelliseksi pastissiksi, jossa sekä verbaalinen ironia särmineen että verbaalinen parodia toistuvat odotushorisontin mukaisesti. Esimerkki näytejaksoni verbaalisesta ironiasta on esimerkiksi kohta, jossa Tarjaa haastatellaan televisiossa hänen rap-aikeistaan. Tarja kertoo toimittajalle olevansa koko kansan presidentti, joten on luonnollista, että hän on ”aktiivinen toimija myös rap-skenessä”. Kohtauksessa ironisoidaan Halosen vaalikampanjaa ”Koko kansan presidentti”.

Huumorin ”kriittisen terän” sijaan olen kiinnostunut ennen kaikkea sen ”poliittisesta terästä”. Onkin aiheellista kysyä, onko yllätyksellisyys ”poliittisen terän” edellytys? Esimerkiksi Jiri Nieminen yhdistää karnevalismin performatiiviseen politiikkaan – samoin kuin ennalta arvaamattomuuden ja yllätyksellisuuden kirjoittaessaan performatiivisten toimintatyylien avaavan ”poliittisia toimintamahdollisuuksia yllättävissä paikoissa ja tilanteissa” ja luovan ”kontingenteja tilanteita, joihin on vaikea etukäteen reagoida”. (Nieminen 2004, 299) Nimittäin Niemisen kuvaamaa ennakoimatonta karnevalismia performatiiviseksi karnevalismiksi – erotuksena Mihail Bahtinin (1987, 1995) tarkastelemasta keskiaikaisesta karnevalismista, jolle ennalta arvatavuus ja rutiininomaisuus olivat kaikesta karnevalistisuudesta huolimatta leimallisia. Täten siihen ei sisältynyt todellista muutosvoimaa tai vastarintaa.¹² Karnevalismin ei siis voi itsessään katsoa valtaa-

van tilaa vaihtoehtoiselle poliittiselle toiminnalle. Päinvastoin vallan kumoutumista symboloivien tekosten kasautuessa karnevaaliin ne saattavat pikeminkin kanavoita poliittista vastarintaa karnevalismin hallittuihin kehyksiin. Vaikka *Itse valtiassa* huumoria tuotetaan nimenomaan politiikasta ja poliittisesta toimintakulttuurista, ei sarjan aihe vielä todista kriittisestä käsittelytavasta. Jeffrey P. Jones (2005, 120) esittääkin poliittisen huumorin olevan synnynnäisesti konservatiivista ja palvelevan siten yhteiskunnallista vakautta.

Yhteenveto

Ollakseen todella populaari on oltava monimerkityksinen. *Itse valtiat* tarjoaa katsojilleen monimerkityksistä ja monikerroksista huumoria (ks. myös Palokangas 2003, 53), joka mahdollistaa monenlaiset katsojapositiot ja monenlaiset näkökulmat politiikkaan. Populaarikulttuuri on aineistossani merkittävä viittauskohde, eikä politiikkaan kuuluvaa erityissanastoa käytetä. *Itse valtiassa* tosin tehdään laajasti viittauksia myös poliittisiin asiasisältöihin, mikä puhuttelee poliittisesti asian-tuntevaakin yleisöä. Joka tapauksessa edellä mainitut ratkaisut mahdollistavat useanlaiset katsojapositiot ja politiikan seuraamisen laajalle kansanjoukolle. *Itse valtiat* onkin helposti seurattavissa ilman poliittista erityisosaamista. Ei siis ihme, että sarjan henkilöhaamojen on todettu olevan ”tuttuja jo taaperokäisillekin” (Karvonen 2004).

Tässä mielessä aineistoani voidaan pitää esimerkiksi politiikkaa ”demokratisoivasta” mediatekstistä. *Itse valtiassa* esiintyvä toisteisuus ja ennalta arvattava huumori tekevätkin politiikkaa ymmärrettäväksi (ks. Jones 2005, 14) ja saattavat näin jopa lisätä katsojiensa kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Tässä mielessä aineistoni kaltaiset poliittiset viihdeohjelmat voivat toimia poliittisen kiinnostuksen herättäjinä, houkutteleviin karamellipapereihin käärittyinä ”makeisina” (vrt. Jones 2005, 70). Toisaalta sarjan keskiössä ovat karikatyyriset henkilöhaamot, joten potentiaalinen kiinnostuskin voi kohdistua nimenomaan poliitikkoihin henkilöinä ja nivoutua täten osaksi viihteellistyvän poliittisen julkisuuden poliittisesta päätöksenteosta vieraannuttavia käytäntöjä. Ilmiön kääntöpuolena aineistossani esiintyvän kriittisen huumorin terä onkin varsin tylsä. Huomio aineistossani ohjautuu esimerkiksi yhteiskunnallisten ongelmien sijaan poliitikkoihin yksityishenkilöinä. Tässä mielessä

¹² Esimerkiksi Bahtin itse myöntää *rituaalin* (kursivointi kirjoittajan) ”antavan oikeuden tiettyyn vapauteen ja tuttavallisuuteen”. Lisäksi hän toteaa karnevaaliin olleen kirkon ja valtion sallimaa. (Bahtin 1995, 179, 196)

aineistoni koostuu viikoittaisista 15 minuutin mittaisiin annoksiin käärityistä ”makeisista” (vrt. emt.), jotka trivialisoivat poliittisia prosesseja, stereotyypittävät poliitikkoja ja tekevät politiikasta helposti pureksittavan speaktaakkelin laajalle katsojajoukolleen.

Itse valtiassa kansalaiset ovat poissa. Kansalaisten poissaolo voi vahvistaa katsojien vieraantumista politiikasta, sillä katsojia kutsutaan (vrt. Althusser 1984) politiikan speaktaakkelin sivustaseuraajien rooliin. Vertauskuva politiikasta teatterina on laajalle levinnyt (Palonen 1988, 20). Myös *Itse*

valtiassa politiikka näyttäytyy esityksenä, jonka pääosissa ovat maamme tunnetuimmat ja menestyneimmät ammattipoliitikot. *Itse valtiassa* valta on keskittynyt institutionaaliseen poliittikkaan ja päätöksentekoon osallistuvat vain menestyneimmät poliitikot. Poliitiikan ”tapahtumapaikkana” ja vuorovaikutteisen poliittisen keskustelun arenana toimii miltei poikkeuksetta eduskuntatalo. Sarjassa poliittiset toimijat ovatkin ammattipoliitikkoja ja puolueilla on merkittävä rooli. Jo sarjan nimen viitoittamalla tiellä *Itse valtiassa* politiikka kuvataan pikemminkin despotismina kuin demokratiana.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto:

Itse valtiat (2006). Animaatiosarja. Tuotantoyhtiö: Filmitoollisuus Oy.

Kirjallisuus ym.:

Althusser, Louis (1984): *Ideologiset valtiokoneistot*. Tampere: Vastapaino. (alkuperäinen teos: Althusser, Louis (1976): *Positions*. Paris: Editions sociales.)

Bahtin, Mihail (1995): *François Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru*. Helsinki: Like. (alkuteos ilmestynyt 1965)

Bahtin, Mihail (1987): *The Dialogic Imagination – Four Essays*. Austin: University of Texas Press

Billig, Michael (2005): *Laughter and Ridicule – Towards a Social Critique of Humour*. London: Sage.

Booth, Wayne C. (1983): *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press. (alkuperäinen teos: Booth, Wayne C. (1961): *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press.)

Booth, Wayne C. (1974): *The Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press.

Cammaerts, Bart (2005): Jamming the Political Realm: beyond counter-hegemonic practices. Presentation at European Doctoral Summer School in Communication, 23rd–28th August 2005, Tartu, Estonia.

Corner, John & Pels, Dick (2003): Introduction. The Restyling of Politics. Teoksessa Corner, John & Pels, Dick (eds.) (2003): *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, celebrity and cynicism*. London: Sage.

Croteau, David & Hoynes, William (2000): *Media/Society. Industries, Images, and Audiences*. Thousand Oaks (California): Pine Forge

Dentith, Simon (2000): *Parody*. London: Routledge.

Denning, Michael (2004): *Culture in the Age of Three Worlds*. London: Verso.

Docker, John (1995): *Postmodern and Popular Culture – A cultural history*. Cambridge: Cambridge University Press.

Herman, David & Jahn Manfred & Ryan, Marie-Laure 2005 (toim.): *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London: Routledge.

Hutcheon, Linda (1994): *Irony's Edge – The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge.

Isotalus, Pekka (1998): Poliittisen viestinnän lähtökohtia. Teoksessa Isotalus, Pekka (toim.) (1998): *Kaveri vai peluri – Poliittikko mediassa*. Jyväskylä: Atena.

Jameson, Fredric (1991): *Postmodernism, Or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. London: Verso.

Jones, Jeffrey P. (2005): *Entertaining Politics – New Political Television and Civic Culture*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Karvonen, Erkki (1999): *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Karvonen, Erkki (2004): Viihdekin luo poliittista imagoa. Julkaistu verkossa osoitteessa <http://www.uta.fi/~tierka/Viihdeimago.htm>

Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko (2005): ”Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen” – kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. *Tiedotustutkimus* 2/2005.

Kolehmainen, Marjo (2004): *Tissiblondi ja fägärimalli? – Sukupuolen merkityksellistäminen Spriten televisiomainoksessa Red Square*. Tampereen yliopisto, taideaineiden laitos. Julkaisuematon pro gradu -tutkielma

Korthals Altes, Liesbeth (2005) Irony. Teoksessa Herman, David & Jahn Manfred & Ryan, Marie-Laure 2005 (toim.): *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London: Routledge. 261–263.

Mykkänen, Juri (2005): Huumori ja poliittisen mainonnan modernisoituminen. *Lähikuva* 2/2005

Nieminen, Jiri (2004): Psykoanalyttinen teoria ja performatiivinen poliittikkakäsitys: ruumis ja sukupuoli poliittisena merkitsijänä Judith Butlerin mukaan. *Poliittikka* 4/2004.

Palmer, Jerry (1994): *Taking Humour Seriously*. London: Routledge.

Palokangas, Teemu (2003): *Julkisen palvelun viihde. Uutisvuoto, Itse valtiat ja Yleisradion asiaviihteen perinne*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Julkaistu verkossa osoitteessa <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00212.pdf>

Palonen, Kari (1988): *Tekstistä poliittikkaan. Johdatusta tulkitaintaaton*. Tampere: Vastapaino.

- Rahtu, Soini (2006): *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkoherenssina*. Helsinki: SKS.
- Rose, Margaret A. (1993): *Parody – ancient, modern, and post-modern*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rossi, Leena-Maija (2003): *Heterotehdas – Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rättilä, Tiina (1999): Kaksi näkökulmaa poliittiseen osallistumiseen: performatiivinen politiikka rationaalisen tyylin haastajana. Teoksessa Lappalainen, Pertti (toim.) (1999): *Tyylikästä kansalaisaktiivisuutta*. Tampere: Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos.
- Sarpavaara, Harri (2004): *Ruumiillisuus ja mainonta. Diagnostiikka tv-mainonnan rumiillisuusrepresentaatioista*. Julkaistu osoitteessa: <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5953-9.pdf>
- Seery, John Evan (1990): *Political Returns. Irony in Politics and Theory from Plato to the Antinuclear Movement*. Boulder: Westview Press.
- Simons, Jon (2003): *Popular Culture and Mediated Politics: Intellectuals, Elites and Democracy*. Teoksessa Corner, John & Pels, Dick (eds.) (2003): *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, celebrity and cynicism*. London: Sage.
- Suomenmaa 28.3.2006
- Street, John (2003): *The Celebrity Politician: Political Style and Popular Culture*. Teoksessa Corner, John & Pels, Dick (eds.) (2003): *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, celebrity and cynicism*. London: Sage.
- Tulloch, John (1999): *The implied audience in Soap Opera Production: Everyday Rhetorical Strategies among Television Professionals*. Teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) (1999): *Rethinking the Media Audience. The new agenda*. London: Sage.
- Wagg, Stephen (2002): *Comedy, politics and permissiveness: the 'satire boom' and its inheritance*. *Contemporary Politics*, 4/2002.

Internetlähteet:

- <http://www.iltasanomat.fi/arkisto/uutinen.asp?folder=%2FUutiset%2FViihde&pvm=12.11.2003&id=665623> (viitattu 24.9.2006)
- <http://www.verkkouutiset.fi/arkistojuttu.php?id=49965&hakusanat=kokoomusnuoret+itse+valtiaat> (viitattu 24.9.2006)
- http://fi.wikipedia.org/wiki/Itse_valtiaat (viitattu 13.10.2006)
- <http://www.itsevaltiaat.fi/> (viitattu 17.10.2006)